

ГРЕКИНІ ОДЕСИ: ВІХИ ІСТОРІЇ ТА СОЦІАЛЬНІ ПРАКТИКИ (КІНЕЦЬ ХІХ – КІНЕЦЬ ХХ ст.)

Г. М. Стоянова

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

gzstoyanova@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1832-2265>

Ключові слова: грекині, греки Одеси, Одеса, етнічні групи, соціальні практики.

Стаття присвячена розгляду жіночої складової грецької громади міста Одеси протягом століття – кінця ХІХ – кінця ХХ століття. Звертається увага щодо кількісної присутності греків в Одесі в цілому та грекинь зокрема в етнічному складі міста протягом розглянутого періоду. Окрім цього здійснено спробу простежити особливості соціальних практик одеських грекинь. В результаті дослідження зроблено висновок, що грекині Одеси окрім традиційних занять щодо піклування про добробут та сімейний комфорт посіли вагоме місце в культурному житті міста та відігравали важливу роль у репрезентації етнічної ідентичності та збереженні унікальної грецької культурної спадщини.

GREEK WOMEN IN ODESSA: MILESTONES OF HISTORY AND SOCIAL PRACTICES (END OF 19th – END OF 20th CENTURY)

H. M. Stoianova

Odessa I. I. Mechnikov National University

Key words: Greek women, Greeks of Odessa, Odessa, ethnic groups, social practices.

The article focuses on the female component of the Greek community of the city of Odessa for the period from the end of the 19th to end of the 20th century.

Attention is drawn to the quantitative presence of Greeks in Odessa in general and Greek women in particular in the ethnic composition of the city during the period under review. In addition, an attempt is made to trace the features of the social practices of the Odessa Greeks.

The female component of the Greek community has not received due attention by scholars.

Among the important sources for the sociodemographic characteristics of the Greek women of the city at the end of the 19th century are the results from the one-day census of the population in Odessa in 1892, and also the first general census of the Russian Empire in 1897. These sources provide us with a broad sense of the demographic and social characteristics of the Greeks and illustrate their professional status.

The distribution of Greek women by city district shows that the majority lived in the central regions. Specifically, they were mainly distributed among upper-class households in the Boulevard district and middle-class households in the Aleksandrovsky and Kherson districts.

Separately, attention should be devoted to the participation of the Greek women of Odessa in the charitable movement, which is not accidental and is due to certain factors.

Census materials carried out by the Soviet government throughout the twentieth century allow us to trace the dynamics of the size of the Greek community in Odessa. Unfortunately, the statistical data presented above do not provide a complete picture of the employment of Greek women in certain fields of

activity, but record their quantitative presence in the Greek community of the South of Ukraine in general and Odessa in particular.

At present, we can only partially investigate this issue through the prism of the activities of the Odessa regional community of Greeks and individual personalities of the Greeks of Odessa, who became known not only due to their activities in a certain area, but also because they belonged to the Greek community.

As a result, the study concludes that the Greeks women of Odessa, in addition to the traditional activities of caring for welfare and family comfort, occupied an important place in the cultural life of the city and played an important role in representing ethnic identity and preserving the unique Greek cultural heritage.

The Greeks attracted the attention of researchers, both in the general context of the historical and economic development of the city, and in certain aspects of their practices, in particular the activities of national societies of the city and region.

Протягом багатьох етапів історичного розвитку України грецька спільнота займала важливе місце її житті. Помітним залишився «грецький слід» і в історії Одеси. Греки відігравали визначну роль і в заснуванні міста, розвитку міжнародної торгівлі, порту, посідали ключові позиції в органах місцевого самоврядування міста. Назавжди в історію Одеси ввійшли представники окремих грецьких родин, що активно вели як підприємницьку, так і благодійну діяльність (Родоконакі, Ралі, Маразлі та ін).

Щодо дослідження грецької громади Одеси накопичено певний науковий доробок. Греки привертати увагу дослідників, як в загальному контексті історичного та економічного розвитку міста¹, так і щодо окремих аспектів їх практик, зокрема діяльності національних товариств міста та області², історії Одеської громади греків протягом XIX–XXI ст.³, демографічних та соціальних характеристики греків Одеси⁴,

благодійної діяльності⁵, біографічних розвідок щодо життєдіяльності окремих представників грецької громади міста Одеси⁶. Значна кількість

in 1800–1920. *Port-Cities of the Northern Shore of the Black Sea: Institutional, Economic and Social Development, 18th – early 20th Centuries* / eds. Sifneos Evrydiki; Iurkova Oksana; Shandra Valentina. Black Sea History Project Working Papers, Vol. 2. Rethymnon, Crete: Institute for Mediterranean studies, 2021. P. 403–457; Paradeisopoulos S. Nuptiality among Greeks of Odessa in 1800–1920: Records from Registers of the Holy Trinity Church. *Port-Cities of the Northern Shore of the Black Sea: Institutional, Economic and Social Development, 18th – early 20th Centuries* / eds. Sifneos Evrydiki; Iurkova Oksana; Shandra Valentina. Black Sea History Project Working Papers, Vol. 2. Rethymnon, Crete: Institute for Mediterranean studies, 2021. P. 377–402; Paradeisopoulos S. Greek subjects in Odesa, 1879: Characteristics of the community in the light of census data. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2022. Vol. 6(58), с. 446–452; Парадисопулос С. Греки Одессы в 1897 году: Изучение первой всеобщей переписи населения Российской империи. *Розвиток еллінізму в Україні у XVIII–XXI ст.* М-ріуполь, 2007. С. 118–122; Парадисопулос С. И. Этнодемографические характеристики населения Одессы середины XIX в. *Археологія, етнологія та охорона культурної спадщини південно-східної Європи*. Одесса: Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2018. С. 274–288.

⁵ Парадисопулос С. Деятельность Греческого благотворительного общества в Одессе в последней трети XIX века. *Записки історичного факультету*. 1999. Вип. 9. С. 298–304; Парадисопулос С. Деятельность Греческого благотворительного общества в Одессе в 1871–1896 годах. *Україна – Греція: Історія та сучасність: Тези II міжнародної наукової конференції*. Київ, 1995. С. 93–95; Уварова О. Одеське жіноче благодійне товариство як простір для укладання просопографічних портретів представниць грецької громади Одеси. *Чорноморська минавшина: записки Відділу історії козацтва на півдні України: зб. наук. праць / за ред. В. А. Смолія*. Одеса : ФОРМ Бондаренко М., 2022. Вип. 17. С. 56–63.

⁶ Греки Одессы : Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. / Государственный архив Одесской области, Одесский филиал Греческого Фонда Культуры. Часть I : 1800–1831 / Авт.-сост. Л. Г. Белоусова, Т. Е. Волкова, Г. Л. Малинова, В. В. Харковенко; Отв. ред. Л. Г. Белоусова; Науч. ред. И. В. Сапожников. Одесса : Друк, 2000. 364 с.; Греки Одессы : Именной указатель по метри-

¹ Історія Одеси / Колектив авторів. Гол. ред. В. Н. Станко. Одеса: Друк, 2022. 560 с.; Самойлов Ф. О., Скрипник М. О., Ярещенко О. Т. Одеса на зламі століть (кінець XIX – початок XX ст.) історико-краєзнавчий нарис. Одесса. Маяк 1998. 232 с.

² Білоусова, Л. Г. 2017. Національні товариства в Одесі в XIX – на початку XX ст. *Український історичний журнал*, № 2, с. 46–63.

³ Кузьминская Е. Г. Известные греки Одессы. Биографический справочник. Часть 1. Одесса: Изд-во «Optimum», 2021. 502 с. \$ Кузьминская Е. Г. Известные греки Одессы. Биографический справочник. Часть 2. Одесса: Изд-во «Optimum», 2021. 416 с.

⁴ Парадисопулос С. І. Народжуваність в грецькій громаді Одеси під кінець XIX ст.: можливості історико-антропологічних реконструкцій. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2021. Vol. 5(57), с. 27–33; Демин О., Парадисопулос С. Младенческая смертность в греческой общине Одессы (1860–1920), *Revista de Etnologie și Culturologie*. 2022, Volumul XXXI. с. 41–53; Paradeisopoulos S. Mortality in the Greek Community of Odessa

досліджень про греків Одеси присвячена торгівельній діяльності чоловічого населення першої половини XIX ст., і це логічно, оскільки вона значною мірою пов'язувалася з лідерством греків у експортній торгівлі зерном. Жіноча складова грецької громади не отримала належної уваги серед наукового доробку. Про окремих грекинь Одеси можна знайти інформацію в біографічному довіднику⁷, а також окреме дослідження присвячене представницям грецької громади міста в Одеському благодійному товаристві, здійснене одеським істориком О. Уваровою. Недостатня увага дослідників до жіночої складової грецької громади міста і обумовила вибір тематики дослідження.

Метою статті є охарактеризувати жіночу складову грецької громади Одеси в історичному контексті та проаналізувати її соціальні практики протягом кінця XIX – кінця XX століття.

Одним з важливих джерел для соціодемографічної характеристики грекинь міста в кінці XIX ст. стали результати переписів. Опубліковані матеріали одноденного перепису населення в Одесі 1892 р. та першого загального перепису населення Російської імперії 1897 р. дають уявлення про

чеким книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. Часть II : 1834–1852 / Авт.-сост. Л. Г. Белоусова, Т. Е. Волкова, Г. Л. Малинова, В. В. Харковенко; Отв. ред. Л. Г. Белоусова; Науч. ред. И. В. Сапожников. Одесса : Друк, 2002. 374 с.; Греки Одессы : Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. Часть III : 1853–1874 / Авт.-сост. Л. Г. Белоусова, Т. Е. Волкова, Г. Л. Малинова, В. В. Харковенко; Отв. ред. Л. Г. Белоусова; Науч. ред. И. В. Сапожников. Одесса : «Фотосинтетика», 2003. 242 с.; Греки Одессы : Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. Часть IV : 1875–1891 / Авт.-сост. Л. Г. Белоусова, Т. Е. Волкова, Г. Л. Малинова, В. В. Харковенко; Отв. ред. Л. Г. Белоусова; Науч. ред. И. В. Сапожников. Одесса : 2005. 333 с.; Греки Одессы : Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. Часть V : 1802, 1892–1906 / Авт.-сост. Л. Г. Белоусова, Т. Е. Волкова, Г. Л. Малинова, В. В. Харковенко. Науч. ред. Л. Г. Белоусова. Одесса : «Чорномор'я», 2006. 320 с.; Греки Одессы : Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. Часть VI : 1907–1920 / Авт.-сост. Л. Г. Белоусова, А. В. Мартыненко, А. М. Панिवан, М. Г. Батурина, А. Е. Бух; Науч. ред. Л. Г. Белоусова. Одесса : «Чорномор'я», 2009. 344 с.; Греки Одессы : Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. Часть I : 1799–1831, 1836. Изд. 2-е, дополн. / Авт.-сост. : Л. Г. Белоусова, С. Е. Березин, Т. Е. Волкова, В. В. Харковенко, Г. Л. Малинова, А. В. Мартыненко, А. М. Паниван, М. Г. Батурина, С. Н. Герасимова; Науч. ред. Л. Г. Белоусова. Одесса : Удача, 2014. 552 с.

⁷ Кузьминская Е. Г. Известные греки Одессы. Биографический справочник. Часть 1. Одесса: Изд-во «Optimum», 2021. 502 с.; Кузьминская Е. Г. Известные греки Одессы. Биографический справочник. Часть 2. Одесса: Изд-во «Optimum», 2021. 416 с.

демографічні та соціальні характеристики грекинь, ілюструють їх професійний статус.

Одноденний перепис 1892 р. був проведений в Одесі як пілотний, під час підготовки Всеросійського⁸. Вчені міста разом з адміністраторами відпрацьовували як структуру формуляра, так і безпосередній механізм проведення подібної акції. Незважаючи на такий характер, результати вважаються доволі адекватними. Грецький сегмент тут можливо простежити як через питання рідної мови, так і стосовно громадянства. Такий відносно-кореляційний зміст свідчень, а також наявність її оприлюднення у вигляді узагальнюючих таблиць зумовив той факт, що дані цього перепису використовуються як порівняльні, що дозволяють уточнити матеріали історичної спрямованості.

Важливим статистично-демографічним джерелом виступили матеріали Першого загального перепису населення Російської імперії. Він проводився в 1897 році у вісімдесяти дев'яти губерніях і пропонує найбільш репрезентативний дореволюційний огляд російського суспільства. Для всього цього масштабного простору статистичні дані Перепису виступали базовими для дослідження народонаселення, його природного руху, а також міграційних напрямів⁹. Щодо Одеси, то переписні формуляри, а також узагальнення, надають широкі можливості встановити у загальних рисах питання модернізації, урбанізації та облаштування різних етнокультурних груп міста.

Одеса, один із найбільших портів Російської імперії і перший по торговому обороту на Чорному морі, прагнув, окрім своєї економічної сили, відігравати першу роль як освітній, культурний, духовний та економічний центр півдня Росії. З кінця XVIII ст. місто стрімко розвивалося і, за століття, населення його збільшилося у 160 разів. У 1897 році воно досягло 403 815 жителів. Статистика демонструє явище імміграції, що відбулося, і швидкі темпи російської урбанізації, оскільки лише 43,5% населення народилося в місті¹⁰.

Наприкінці XIX століття греки становили дуже невелику частину населення міста, лише 1,55% у

⁸ Результаты однодневной переписи г. Одессы 1 декабря 1892 г. / за ред. А. С. Бориневича. Часть I. Население. Одесса : Славянская тип. Н. Хрисогелос, 1894. 249 с.

⁹ Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. / за ред. Н. А. Тройницкого. Санкт-Петербург : изд. Центр. статистич. комитета Мин-ва внутр. дел, 1904. Т. XLVII. г. Одесса. 168 с.

¹⁰ Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. / за ред. Н. А. Тройницкого. Санкт-Петербург : изд. Центр. статистич. комитета Мин-ва внутр. дел, 1904. Т. XLVII. г. Одесса. с. IX.

Таблиця 1

Розподіл грецького населення районами міста, 1892–1897¹

Ділянки	1892			1897		
	Ч	Ж	%	Ч	Ж	%
Бульварний	942	490	27,11	980	574	30,55
Олександрівський	602	438	19,69	548	328	17,22
Херсонський	656	411	20,20	601	379	19,26
Петропавлівський	327	209	10,15	359	214	11,26
Михайлівський	304	173	9,03	295	174	9,22
Пересипський	321	203	9,92	351	176	10,36
Припортовий	93	47	2,65	32	2	0,66
Дальницький	47	20	1,27	40	33	1,43
Разом	3292	1991		3206	1880	

¹ Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. / за ред. Н. А. Троицкого. Санкт-Петербург : изд. Центр. статистич. комитета Мин-ва внутр. дел, 1904. Т. XLVII. г. Одесса. с. VI.

1892 році¹¹ та 1,26 % у 1897 році¹². Серед 5283 осіб, які розмовляють грецькою як рідною мовою, 1991 були жінки у 1892 році та 1880 у 1897 р. із загальної кількості 5086 осіб¹³. Це означає, що лише 37 % з усього грецького контингенту (37,6 % у 1892 р. та 36,9 % у 1897 р.) серед грекомовних жителів відносились до жіночої статі. Комерційний характер громади та переконливий міф про Одесу як місце збагачення сприяли присутності переважно чоловічого населення.

Розподіл грекинь по районах міста показує, що більшість проживала в центральних районах. Місто поділялося на вісім районів, включаючи три в центрі і чотири на периферії. Грекині в основному розподілені в домогосподарствах вищого класу Бульварного району та вищого та середнього класу Олександрівського та Херсонського районів. Ці райони становили ядро міста в першій половині XIX століття, замкнуте в зоні колишнього порто-франка, в межах якого переміщення імпортованих товарів було безмитним. На відміну від цих районів, бідняки та незаможні верстви стікалися на периферію (Петропавлівський, Михайлівський, Пересипський, Припортовий та Дальницький райони та передмістя), які становили продовження міста в другій половині XIX ст.

¹¹ Результаты однодневной переписи г. Одессы 1 декабря 1892 г. / за ред. А. С. Бориневича. Часть I. Население. Одесса : Славянская тип. Н. Хрисогелос, 1894. Таблица 1, с. 2.

¹² Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. / за ред. Н. А. Троицкого. Санкт-Петербург : изд. Центр. статистич. комитета Мин-ва внутр. дел, 1904. Т. XLVII. г. Одесса. с. 3.

¹³ Там само. с. VI.

Німецькомовна жіноча громада мала подібний до грецької просторовий розподіл. Франкомовне жіноче населення також було щільно сконцентровано в особняках і квартирах Бульварного через роботу французенок гувернантками та вчительками в заможних родинах середнього класу.

40,5 % у 1892 році та 38 % жінок у 1897 році були у віці до дев'ятнадцяти років, на відміну від лише 29,7 % та 28 % відповідно чоловіків, більшість з яких були працездатного віку, тобто від двадцяти до сорока дев'яти років. Інші 44 % грекомовного жіночого населення були віком від двадцяти до сорока дев'яти років, тоді як відповідний відсоток чоловічого населення грецької громади становив 56 %. Рівність чисельності між греками і жінками існує лише на першому році життя¹⁴.

Статистика 1892¹⁵ і 1897 років показує, що 12,9 % грекомовних жінок були робочою силою і мали власний дохід, тоді як решта залежали від доходу чоловіка. Рівень участі російськомовних і німецькомовних жінок у робочій силі значно вищий, що може означати існування домогосподарств із низьким класом у цих мовних групах. У євреїв частка жінок у робочій силі ще нижча¹⁶.

¹⁴ Там само. Таблица XVI. с. 58–81.

¹⁵ Результаты однодневной переписи г. Одессы 1 декабря 1892 г. / за ред. А. С. Бориневича. Часть I. Население. Одесса : Славянская тип. Н. Хрисогелос, 1894. Таблица XVII. с. 178–181.

¹⁶ Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. / за ред. Н. А. Троицкого. Санкт-Петербург : изд. Центр. статистич. комитета Мин-ва внутр. дел, 1904. Т. XLVII. г. Одесса. Таблица XXII. с. 134–149.

Таблиця 2.

**Розподіл грецького, єврейського, французького
та німецького жіночого населення по ділянках Одеси (перепис 1897 р.)¹**

За рідною мовою 1897 р.								
Ділянки	грецькі жінки		єврейські жінки		німецькі жінки		французькі жінки	
	Ж	%	Ж	%	Ж	%	Ж	%
Бульварний	574	30,53	5.280	8,38	972	20,10	282	39,94
Олександрівський	328	17,45	19.240	30,55	702	14,52	103	14,59
Херсонський	379	20,16	4.179	6,64	1267	26,20	239	33,85
Петропавлівський	214	11,38	15.954	25,33	743	15,36	39	5,52
Михайлівський	174	9,26	15.836	25,15	717	14,83	21	2,97
Пересипський	176	9,36	2.048	3,25	277	5,73	17	2,41
Припортовий	2	0,11	2	0,00	2	0,04	-	0,00
Дальницький	33	1,76	434	0,69	156	3,23	5	0,71
Разом	1880	100,00	62 973	100,00	4836	100,00	706	100,00

¹ Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. / за ред. Н. А. Тройницкого. Санкт-Петербург : изд. Центр. статистич. комитета Мин-ва внутр. дел, 1904. Т. XLVII. г. Одесса. с. VI.

Відносно нижчий рівень участі грецьких жінок у робочій силі був результатом двох основних причин: невеликої кількості жінок порівняно з чоловіками та характеру середнього класу грецької громади. Надзвичайно низька заробітна платня жінок також вплинула на прийняття домогосподарством рішень про те, чи повинен член домашньої робочої сили виходити на роботу чи залишатися вдома. Через мізерні заробітки жінки зазвичай було вигідніше зайнятися дітьми та домашнім господарством, ніж влаштовуватися на роботу, коли чоловік-годувальник був активним.

Як висновок ми можемо сказати, що жінки середнього класу та жінки-працівниці становили більшість грецьких жіночої робочої сили. Їхня участь чи неучасть на ринку праці залежала від спроможності чоловіка-годувальника матеріально утримувати своє господарство.

Присутність жінок у грецькій громаді завжди була меншою, ніж присутність чоловіків, оскільки грецька громада мала в основному комерційно-діловий характер. Одеса, навіть у свій зрілий період, залишалася важливим місцем для грецьких іммігрантів, які прибували з грецьких або османських земель у пошуках кращого життя. Жінки та робітниця середнього класу становили найважливішу частину грецької громади наприкінці XIX століття.

Окремо слід відзначити участь грекинь Одеси у благодійному русі, яка є не випадковою та зумовлена певними чинниками. Обмеженість присутності

у державних установах та разом з цим прагнення жінок до самореалізації і стали вирішальними у появі жіночого благодійного руху, що дала змогу реалізувати жінкам свої соціальні амбіції¹⁷. Однією з перших організацій на території підросійських українських земель стало Одеське жіноче благодійне товариство (до 1836 р. – Новоросійське жіноче товариство піклування над бідними), яке проіснувало до початку XX ст. Метою товариства була «допомога бідним незалежно від їхнього віросповідання, статі, віку та звання», основним напрямом діяльності стало надання притулку та виховання дітей-сиріт¹⁸.

Одеське товариство складалося з жінок різного етнічного походження і соціального статусу. Як зазначає одеський історик О. Уварова, яка присвятила аналізу діяльності даного товариства в контексті участі в ньому грекинь Одеси окреме дослідження, багато з них були представницями заможних аристократичних або купецьких грецьких родин – доньками, сестрами, дружинами відомих у місті і в регіоні неогоціантів і громадських діячів, які також прославилися на ниві благодій-

¹⁷ Гребцова І. Становлення благодійного руху в Новоросійському краї: форми і напрямки добродійної діяльності. *Благодійність у сучасному світі: витоки, проблеми, перспективи*: збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2019. С. 18–19.

¹⁸ Волкова І. О. Роль жінок у благодійному русі Наддніпрянської України другої половини XIX століття. In: *Research, challenges and development prospects in the area of social sciences*. Riga: Izdevnieciba Baltija Publishing, 2020. С. 78.

ництва¹⁹. Звідси випливає висновок по те, що однією з поширених соціальних практик грекинь Одеси у XIX ст. було саме благодійництво.

Матеріали переписів, здійснені протягом XX століття радянською владою, надають змогу простежити динаміку чисельності грецької спільноти в Одесі. За даними Всесоюзного радянського перепису 1926 року в м. Одеса нараховувалося греків загалом 1377 осіб, з них – 683 чоловіків та 694 жінки²⁰ (спостерігається приблизно однакова гендерне представництво). За даними Всесоюзного перепису 1979 року греки серед міського населення Одеської області склали 661 особу чоловічої статі та 710 жіночої²¹. Уявлення про кількісну присутність греків серед міського населення Одещини на кінець XX століття допомагають скласти статистичні дані останнього Всесоюзного перепису 1989 року, згідно якого всього серед міського населення Одеської області нараховувалося 1290 осіб, з них – 563 особи чоловічої статі та 727 осіб – жінки²².

На жаль, представлені вище статичні дані не дають повної картини щодо зайнятості жінок-грекинь в певних сферах діяльності, але фіксують їх кількісну присутність в грецькій спільноті Півдня України в цілому та Одеси зокрема. Слід констатувати, що аналіз еволюції сфер занять одеських грекинь та їх соціальних практик відповідно протягом XX століття безперечно потребує розширення джерелознавчої бази та детального дослідження в перспективі. На разі ми можемо лише частково розкрити дане питання крізь призму діяльності Одеської обласної громади греків та окремих персоналій грекинь Одеси, що стали відомими не лише завдяки своїй діяльності в певній сфері, але й тому, що вони належали до грецької спільноти.

Одеська обласна громада греків, яка була створена у 1994 р., опікується грецькими громадськими організаціями всієї Одеської області. Вона тісно співпрацює з Генеральним Консульством Республіки Греція в Одесі, є членом Ради представників національно-культурних товариств при Департаменті у справах національностей та релігій

облдержадміністрації та бере активну участь у всіх культурних заходах місцевої влади. З 1999 року входить до складу Федерації грецьких товариств України²³. З жовтня 2003 р. раз на місяць громада видає газету «Одиссос». В контексті нашої проблематики окремо слід зазначити, що при громаді працює жіноча рада, яка займається організацією свят і заходів та шиттям національних костюмів.

«Грецький слід» в культурній сфері України в цілому та Одеси зокрема стає відчутним завдяки діяльності окремих представниць грецької громади міста. Для початку згадаємо, що грецьке коріння мала і відома поетеса Анна Ахматова, грекинею була і дружина І. Буніна Анна Цакні, яка подарувала йому єдиного сина в житті. А щодо особливих персоналій – грекинь за походженням, що посіли вагоме місце в культурному житті міста зазначимо наступних. Серед них – Заслужений діяч культури України, замісник обласної Ради миру Сазонова Тамара Афанасіївна, яка була організатором благодійної акції «Різдвяні вечори» від Одеської обласної Ради миру, а також численних літературних вечорів, виставок, концертів, фестивалів та творчих зустрічей. Серед архітекторів міста відзначилася грекиня за походженням Євангеліді Наталя Федорівна, яка відіграла провідну роль у реконструкції 1967 року Одеського театру опери та балету, а останнім її проектом став відомий «Дім з ангелом». Роботи художниці Янопуло Людмили Афанасіївни можна зустріти не лише в Одесі, але й в чисельних приватних колекціях України, Німеччини, США та Канади. А ось про Тетяну Харлампіївну Циклопуло згадують не лише греки Одеси, але й багато одеситів, адже вона врятувала не одне життя з фашистського гетто в містечку Первомайськ і стала володаркою медалі та почесного звання «Праведник народів світу». Звичайно, це далеко не весь перелік видатних грекинь Одеси (більш повну інформацію про згаданих грекинь та інших відомих представників грецької спільноти Одеси можна дізнатися з біографічного довідника «Відомі греки Одеси» – автором якого є ще одна відома грекиня, активний громадський та культурний діяч О. Кузьминська²⁴ – але це яскраве підтвердження того, що грекині Одеси як в кінці XIX століття, так і протягом XX століття посідали вагоме місце в

¹⁹ Уварова О. Одеське жіноче благодійне товариство як простір для укладання просопографічних портретів представниць грецької громади Одеси. Чорноморська минувшина: записки Відділу історії козацтва на півдні України: зб. наук. праць / за ред. В. А. Смолія. Одеса : ФОРМ Бондаренко М., 2022. Вип. 17. С. 58.

²⁰ Всесоюзная перепись населения 1926 года. М.: Издание ЦСУ Союза ССР, 1928–29. Том 10–16. Таблица VI. Население по полу, народности. http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_26.php?reg=2119.

²¹ http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/resp_nac_79.php?reg=15

²² http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/resp_nac_89.php?reg=15

²³ Нуньес О. Г. (упорядкування), 2007. Національно-культурні товариства та організації Одещини. Довідник. Одеса, ОДНБ ім. М. Горького, С. 71.

²⁴ Кузьминская Е. Г. Известные греки Одессы. Биографический справочник. Часть 1. Одесса: Изд-во «Optimum», 2021. 502 с.; Кузьминская Е. Г. Известные греки Одессы. Биографический справочник. Часть 2. Одесса: Изд-во «Optimum», 2021. 416 с.

культурному житті міста, а сфера їх занять є доволі різноманітною і не обмежується традиційними жіночими обов'язками.

Отже, згідно вищезазначеного можна дійти висновку, що роль жінок у в грецькій спільноті Одеси з кінця XIX до кінця XX ст. було досить різноманітною та значущою, адже вони впливали на соціокультурний розвиток міста в цілому та спільноти зокрема. Простежити цю роль можна в наступних аспектах.

По-перше, жінки в грецькій спільноті міста зазвичай виконували традиційні сімейні обов'язки – піклувалися про дітей, комфорт в домі та родині. По-друге, деякі грекині були активним учасницями культурного життя спільноти. Вони

підтримували грецькі традиції та мову, брали активну участь в різноманітних культурних ініціативах. По-третє, вагомою є участь окремих грекинь у благодійних організаціях та громадських справах. По-четверте, відзначається соціальна мобільність деяких грекинь, а саме їх активна участь в культурному та громадському житті міста, а відтак і їх роль у формуванні та підтримці ідентичності спільноти.

Таким чином, грекині Одеси впродовж століття відгравали важливу роль у підтримці соціальних та культурних аспектів діяльності грецької громади, сприяючи збереженню своєрідної та унікальної грецької спадщини.

References:

- Bilousova, L. G. 2017. Nacional'ni tovaristva v Odesi v XIX – na pochatku XX st. Ukraïns'kii istorichnij zhurnal, № 2, s. 46–63.
- Demin O., Paradisopulos S. Mladencheskaya smertnost' v grecheskoj obshchine Odessi (1860–1920), Revista de Etnologie și Culturologie. 2022, Volumul XXXI. S. 41–53.
- Greki Odessi: Imennoj ukazatel' po metrisheskim knigam Odesskoj Grecheskoj Svyato-Troickoj cerkvi. / Gosudarstvennyj arhiv Odesskoj oblasti, Odesskij filial Grecheskogo Fonda Kul'tury. Chast' I : 1800–1831 / Avt.-sost. L. G. Belousova, T. E. Volkova, G. L. Malinova, V. V. Harkovenko; Otv. red. L. G. Belousova; Nauch. red. I. V. Sapozhnikov. Odessa: Druk, 2000. 364 s.
- Greki Odessi: Imennoj ukazatel' po metrisheskim knigam Odesskoj Grecheskoj Svyato-Troickoj cerkvi. Chast' II : 1834–1852 / Avt.-sost. L. G. Belousova, T. E. Volkova, G. L. Malinova, V. V. Harkovenko; Otv. red. L. G. Belousova; Nauch. red. I. V. Sapozhnikov. Odessa: Druk, 2002. 374 s.
- Greki Odessi: Imennoj ukazatel' po metrisheskim knigam Odesskoj Grecheskoj Svyato-Troickoj cerkvi. Chast' III: 1853–1874 / Avt.-sost. L. G. Belousova, T. E. Volkova, G. L. Malinova, V. V. Harkovenko; Otv. red. L. G. Belousova; Nauch. red. I. V. Sapozhnikov. Odessa: «Fotosintetika», 2003. 242 s.
- Greki Odessi: Imennoj ukazatel' po metrisheskim knigam Odesskoj Grecheskoj Svyato-Troickoj cerkvi. Chast' IV: 1875–1891 / Avt.-sost. L. G. Belousova, T. E. Volkova, G. L. Malinova, V. V. Harkovenko; Otv. red. L. G. Belousova; Nauch. red. I. V. Sapozhnikov. Odessa: 2005. 333 s.
- Greki Odessi: Imennoj ukazatel' po metrisheskim knigam Odesskoj Grecheskoj Svyato-Troickoj cerkvi. Chast' V: 1802, 1892–1906 / Avt.-sost. L. G. Belousova, T. E. Volkova, G. L. Malinova, V. V. Harkovenko. Nauch. red. L. G. Belousova. Odessa: «Chornomor'ya», 2006. 320 s.
- Greki Odessi: Imennoj ukazatel' po metrisheskim knigam Odesskoj Grecheskoj Svyato-Troickoj cerkvi. Chast' VI: 1907–1920 / Avt.-sost. L. G. Belousova, A. V. Martynenko, A. M. Panivan, M. G. Baturina, A. E. Buh; Nauch. red. L. G. Belousova. Odessa: «Chornomor'ya», 2009. 344 s.
- Greki Odessi: Imennoj ukazatel' po metrisheskim knigam Odesskoj Grecheskoj Svyato-Troickoj cerkvi. Chast' I : 1799–1831, 1836. Izd. 2-e, dopoln. / Avt.-sost. : L. G. Belousova, S. E. Berezin, T. E. Volkova, V. V. Harkovenko, G. L. Malinova, A. V. Martynenko, A. M. Panivan, M. G. Baturina, S. N. Gerasimova; Nauch. red. L. G. Belousova. Odessa: Udacha, 2014. 552 s.
- Grebcova I. Stanovlennya blagodijnogo ruhu v Novorosijs'komu kraï: formi i napryamkidobrochinnoi diyal'nosti. Blagodijnist' u suchasnomu sviti: vitoki, problemi, perspektivi: zbirnik naukovih prac' za materialami naukovu–praktichnoi konferencii. Izmail: RVV IDGU, 2019. S. 18–19.
- http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/resp_nac_79.php?reg=15
- http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/resp_nac_89.php?reg=15
- Istoriya Odessi / Kolektiv avtoriv. Gol. red. V. N. Stanko. Odesa: Druk, 2022. 560 s.
- Kuz'minskaya E. G. Izvestnye greki Odessi. Biograficheskij spravochnik. Chast' 1. Odessa: Izd-vo «Optimum», 2021. 502 s.
- Kuz'minskaya E. G. Izvestnye greki Odessi. Biograficheskij spravochnik. Chast' 2. Odessa: Izd-vo «Optimum», 2021. 416 s.
- Nun'és O. G. (uporyadkuvannya), 2007. Nacional'no-kul'turni tovaristva ta organizacii Odeschini. Dovidnik. Odesa, ODNB im. M. Gor'kogo, S. 71.

Paradeisopoulos S. Greek subjects in Odesa, 1879: Characteristics of the community in the light of census data. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2022. Vol. 6(58), S. 446–452.

Paradeisopoulos S. Mortality in the Greek Community of Odessa in 1800–1920. *Port-Cities of the Northern Shore of the Black Sea: Institutional, Economic and Social Development, 18th – early 20th Centuries* / eds. Sifneos Evrydiki; Iurkova Oksana; Shandra Valentina. Black Sea History Project Working Papers, Vol. 2. Rethymnon, Crete: Institute for Mediterranean studies, 2021. P. 403–457.

Paradeisopoulos S. Nuptiality among Greeks of Odessa in 1800–1920: Records from Registers of the Holy Trinity Church. *Port-Cities of the Northern Shore of the Black Sea: Institutional, Economic and Social Development, 18th – early 20th Centuries* / eds. Sifneos Evrydiki; Iurkova Oksana; Shandra Valentina. Black Sea History Project Working Papers, Vol. 2. Rethymnon, Crete: Institute for Mediterranean studies, 2021. P. 377–402.

Paradisopulos S. Deyatel'nost' Grecheskogo blagotvoritel'nogo obshchestva v Odesse v poslednej treti XIX veka. *Zapiski istorichnogo fakul'tetu*. 1999. Vip. 9. S. 298–304.

Paradisopulos S. Deyatel'nost' Grecheskogo blagotvoritel'nogo obshchestva v Odesse v 1871–1896 godah. *Ukraïna – Greciya: Istoriya ta suchasnist': Tezi II mizhnarodnoï naukovoï konferencii*. Kiïv, 1995. S. 93–95.

Paradisopulos S. Greki Odessi v 1897 godu: Izuchenie pervoj vseobshchej perepisi naseleniya Rossijskoj imperii. *Rozvitok ellinizmu v Ukraïni u XVIII–XXI st. Mariupol'*, 2007. S. 118–122.

Paradisopulos S. I. Etnodemograficheskie harakteristiki naseleniya Odessi serediny XIX v. *Arheologiya, etnologiya ta ohorona kul'turnoï spadshchini pivdenno-skhidnoï Evropi*. Odessa: Odes'kij nac. un-t im. I. I. Mechnikova, 2018. S. 274–288.

Paradisopulos S. I. Narodzhuvanist' v grec'kij gromadi Odessi pid kinec' XIX st.: mozhlivosti istoriko-antropologichnih rekonstrukcij. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2021. Vol. 5(57), c. 27–33.

Pervaya Vseobshchaya perepis' naseleniya Rossijskoj imperii 1897 g. / za red. N. A. Trojnickogo. Sankt-Peterburg: izd. Centr. statistich. komiteta Min-va vnutr. del, 1904. T.XLVII. g. Odessa. 168 s.

Rezul'taty odnodnevnoj perepisi g. Odessi 1 dekabrya 1892 g. / za red. A. S. Borinevicha. *CHast' I. Naselenie*. Odessa: Slavyanskaya tip. N. Hrisogelos, 1894. 249 s.

Samojlov F. O., Skripnik M. O., YAreshchenko O. T. Odesa na zlami stolit' (kinec' HIH- pochatok HKH st.) istoriko-kraeznavchij naris. Odessa. Mayakyu 1998. 232 s.

Uvarova O. Odes'ke zhinoche blagodijne tovaristvo yak prostir dlya ukladannya prosopografichnih portretiv predstavnic' grec'koï gromadi Odessi. *Chornomors'ka minuvshina: zapiski Viddilu istorii kozactva na pïvdni Ukraïni: zb. nauk. prac' / za red. V. A. Smoliya*. Odesa : FOP Bondarenko M., 2022. Vip. 17. S. 56–63.

Volkova I. O. Rol' zhinok u blagodijnomu rusi Naddnipyrians'koï Ukraïni drugoï polovini HIH stolittya. In: *Research, challenges and development prospects in the area of social sciences*. Riga: Izdevnieciba Baltija Publishing, 2020. S. 78.

Vsesoyuznaya perepis' naseleniya 1926 goda. M.: Izdanie CSU Soyuz SSR, 1928–29. Tom 10–16. Tablica VI. Naselenie po polu, narodnosti. http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_26.php?reg=2119.